

نقش رشد اخلاقی زوجین در پایداری نهاد خانواده

مریم رضانیان^۱

فاطمه اسکندری^۲

محدثه گل محمدی^۳

چکیده

رشد اخلاقی زوجین یکی از مؤلفه‌های بنیادین در تحکیم و پایداری نهاد خانواده است. این مقاله با تمرکز بر مفهوم رشد اخلاقی، فضایل و رذایل اخلاقی، به بررسی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم اخلاق‌مداری زوجین بر کیفیت روابط خانوادگی، سلامت روانی اعضا و انسجام ساختاری خانواده می‌پردازد. روش تحقیق توصیفی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای است. یافته‌ها نشان می‌دهد که اکتساب فضایل اخلاقی و پرهیز از رذایل، نقش تعیین‌کننده‌ای در ایجاد محیطی امن، آرام و پایدار برای رشد اعضای خانواده دارد.

کلید واژه‌ها: اسلام، رشد اخلاقی، فضائل و رذائل، زوجین، نهاد خانواده.

^۱ استاد حوزه علمیه، دانش آموخته گرایش فقه خانواده سطح ۴ مدرسه تخصصی مجتهدیه امین mramazanian62@gmail.com

^۲ پایه ۵ مدرسه تخصصی فاطمه زهرا سلام الله علیها

armanidea80@gmail.com

^۳ پایه ۳ مدرسه تخصصی فاطمه زهرا سلام الله علیها golmohamadi13mohadesepazh@gmail.com

مقدمه

پرداختن به نقش رشد اخلاقی زوجین در پایداری نهاد خانواده، اهمیت به سزایی دارد؛ زیرا این امر، زمینه ساز ایجاد روابط مستحکم؛ صمیمی و پایدار میان زوجین می شود. رشد اخلاقی؛ موجب افزایش همدلی؛ درک متقابل و تعهد در روابط شده و به زوجین کمک میکند تا با چالش های و مشکلات زندگی مشترک، به شیوه ای سازنده و مسئولانه روبه رو شوند. در نتیجه، خانواده ای که بر پایه اصول اخلاقی بنا شده باشد، نه تنها از پایداری بیشتری برخوردار خواهد بود بلکه محیطی سالم و پر از آرامش برای رشد و شکوفایی تمامی اعضای خود فراهم کرد. نادیده گرفتن نقش رشد اخلاقی زوجین در پایداری نهاد خانواده، عواقب ناخوشایندی به دنبال خواهد داشت. این غفلت، می تواند منجر به بروز اختلافات دائمی، کاهش صمیمیت و ایجاد فضایی پر تنش در خانواده شود. عدم توجه به فضایل اخلاقی، توانایی زوجین در حل مسائل و مدیریت بحران ها را تضعیف کرده و زمینه ساز تصمیمات نادرست و رفتارهای مخرب می شود. در نهایت، این بی توجهی نه تنها پایداری خانواده را به خطر می اندازد، بلکه می تواند سلامت روانی و اجتماعی اعضای خانواده به ویژه کودکان را نیز تحت تاثیر منفی قرار دهد.

بی شک رشد اخلاقی فرایندی درونی سازی ارزش هاست که فرد را به سمت تشخیص و عمل درست هدایت می کند و خانواده اولین کانون این فرایند است. خانواده با پرورش فضایی چون صداقت، شکر، تقوا، صبر و حیا بستری برای رشد اخلاقی فراهم می آورد. همزمان، اجتناب از رذایلی چون دروغ، حسد، خودخواهی و خشم توسط اعضای خانواده، محیطی سالم برای تربیت اخلاقی فرزندان می سازد. در نهایت، خانواده با این رویکرد، نسلی اخلاق مدار و مسئولیت پذیر را به جامعه تحویل میدهد؛ اما آسیب های ناشی از عدم رشد اخلاقی زوجین، تبعات ناگواری را در پی دارد. این نقصان، می تواند منجر به بروز اختلافات شدید، بی اعتمادی، کاهش صمیمیت و گسست عاطفی در

خانواده شود. فقدان فضایی چون صبر و گذشت، زمینه ساز منازعات بی پایان گشته، و بی توجهی به اصول اخلاقی، سبب ایجاد فضایی ناامن و پرتنش برای رشد فرزندان می گردد. در نهایت، این آسیب ها نه تنها سلامت روانی خانواده را تهدید میکند، بلکه می تواند به فروپاشی این نهاد مقدس نیز منجر شود. حال محقق در صدد پاسخ به این سوال محوری است که نقش رشد اخلاقی زوجین در پایداری نهاد خانواده چیست؟

به این سوالات پاسخ می دهد که، نقش اکتساب فضایل اخلاقی زوجین در پایداری نهاد خانواده چیست؟ نقش پرهیز از ردائیل اخلاقی زوجین در پایداری نهاد خانواده چیست؟

و از آنجایی که هیچ تحقیقی در خلأ رخ نمی دهد و قبل از این تحقیق آثار دیگری نیز نگاشته شده است به برخی از آنها اشاره می شود.

۱- چراغی، مهدیه در مقاله ای تحت عنوان «ثبات و پایداری صفات شخصیتی زوجین بر اساس تجارب زیسته‌ی آنان»، منتشر شده در دانشگاه علامه طباطبایی، (در سال ۱۴۰۳) به جای نقش اکتساب فضائل اخلاقی و اجتناب ردائیل اخلاقی در پایداری نهاد خانواده، تأثیر تجربه های زیسته بر شکل گیری صفات شخصیتی پایدار در زوجین را بررسی کرده است، او از تبیین نقش رشد اخلاقی زوجین در پایداری نهاد خانواده جامانده است.

۲- منتظری، رویا در مقاله ای تحت عنوان «نقش خانواده‌های زوجین در سازگاری، ثبات و رضایت زناشویی همسران»، نشریه رویش روان‌شناسی، وزارت علوم، در (سال ۱۴۰۱) به تأثیر خانواده های اصلی و همسر بر رضایت زناشویی زوجین، نقش سبک دلبستگی و تمایز یافتگی در روابط زناشویی و دخالت خانوائه ها در قبل و بعد از ازدواج و پیامد های آن بر ثبات زندگی مشترک پرداخته است اما به تبیین فضائل و ردائیل اخلاقی زوجین در پایداری نهاد خانواده نپرداخته است.

۳- زارعی، محمدمهدی و عبدالمهدی، عبدالکریم مقاله ای تحت عنوان «جایگاه همسانی اخلاقی زوجین در تشکیل خانواده در فقه و حقوق موضوعه»، نشریه مطالعات اسلامی، در (سال ۱۳۸۷) تأثیر همسانی اخلاقی بر

مشروعیت و پایداری عقد ازدواج، بررسی امکان فسخ عقد در صورت فقدان همسانی اخلاقی زوجین و تبیین مفهوم کفویت اخلاقی در ازدواج از منظر فقه اسلامی بررسی کرده اند و محقق در این مقاله در صدد است از دید اخلاقی این موضوع را بررسی کند.

محقق در این مقاله که به روش توصیفی و به هدف تبیین رشد اخلاقی زوجین در پایداری نهاد خانواده نگاشته شده است و اطلاعات آن از منابع کتابخانه ای گردآوری گردیده به مباحث نقش اکتساب فضائل اخلاقی در پایداری نهاد خانواده و نقش اجتناب از رذائل اخلاقی در پایداری نهاد خانواده پرداخته است.

از آنجایی که تبیین مفهوم واژه های کلیدی هر مقاله از اهمیت و ضرورت خاصی برخوردار است در ادامه به برخی از مفاهیم اصلی این مقاله مفهوم شناسی می گردد.

رشد اخلاقی: نظریه رشد اخلاقی کالبرگ بیان می کند که قضاوت اخلاقی افراد در طی زمان و همگام با رشد شناختی آن ها، در قالب سه سطح و شش مرحله تکامل میابد. کالبرگ معتقد بود که آنچه اهمیت دارد، نه تصمیم اخلاقی بلکه استدلال پشت آن تصمیم است؛ و افراد با مواجهه چالش های اخلاقی، به مراحل بالاتر رشد اخلاقی دست میابند. اما از منظر علمای اخلاق، علامه طباطبایی: رشد اخلاقی انسان حاصل تعامل عوامل درونی (شناخت، عاطفه، اراده) و بیرونی (جامعه، خانواده، آداب اجتماعی) است. ایشان "شاکله" را ساختار خلقی انسان می دانند که شخصیت اخلاقی فرد را تشکیل می دهد و مهم-ترین عامل رشد اخلاقی را در اراده آزاد انسان معرفی می کند همچنین شهید مطهری رشد اخلاقی را بخشی از "حکمت عملی" می داند و معتقد است اخلاق باید بر پایه عقل، فطرت و ایمان بنا شود. او رشد اخلاقی را فرایندی می داند که انسان را از سطح رفتارهای مصلحت طلبانه به مرحله ای می رساند که تنها برای رضای خداوند عمل می کند؛ و این بالاترین مرتبه اخلاقی است.

زوجین: واژه "زوجین" به معنای زن و شوهر یا همسران قانونی به کار می رود. یعنی دو فردی که در پیوند زناشویی با یکدیگر قرار دارند.

فضائل اخلاقی: صفات نیکویی هستند که موجب تعالی روح، سعادت انسان و نزدیکی او به کمال انسانی و الهی می شوند.

رذائل اخلاقی: صفاتی هستند که انسان را از مسیر کمال واقعی دور کرده و موجب انحطاط روحی، شقاوت، و سقوط اخلاقی او می شوند؛ این صفات در برابر فضائل اخلاقی قرار دارند و مانع رشد معنوی انسان اند.

خانواده: واحدی اجتماعی است که با پیمان زندگی مشترک میان زن و مرد مسلمان شکل میگیرد و در فضایی آکنده از محبت، آرامش و مسئولیت پذیری، زمینه تربیت، تامین نیازهای روانی و رشد معنوی اعضا را فراهم می سازد.

پایداری خانواده: به معنای حفظ انسجام، محبت، مسئولیت پذیری و تعامل موثر میان اعضای خانواده در طول زمان است، به گونه ای که خانواده بتواند در برابر چالش ها و تغییرات اجتماعی مقاومت کرده و عملکرد سالم خود را حفظ کند.

۱. نقش فضائل اخلاقی زوجین در پایداری نهاد خانواده

اهمیت پرداختن به موضوع تحکیم خانواده ریشه در اهمیت نهاد خانواده دارد. نهاد مقدس خانواده رکن بنیادین اجتماع بشری و محمل فرهنگهای گوناگون است تا آنجا که سعادت و شقاوت آنها مرهون رشادت و ضلالت خانواده میباشد اولین شرط داشتن جامعه ای سالم و پویا سلامت و پایداری خانواده است. همه دستاوردهای علمی و هنری بشر در سایه خانواده های سالم و امن پدید آمده است. از جمله فضایل اخلاقی که موجب تحکیم خانواده میشود میتوان به موارد زیر اشاره کرد.

۲-۴ نتیجه شکستن دل همسر

بزرگی از علماء نقل فرمود: «پدر علامه ام را در خواب دیدم؛ بدن پدرم سالم و نورانی بود ولی لبهای او زخمی و آلوده به چرک و خون؛ از ایشان سبب را پرسیدم و گفتم اگر کاری از دست من بر می آید برای بفرمایید تا انجام دهم. در پاسخ فرمود: تنها علاج آنها به دست مادر علویه شما است، زیرا سبب این عذاب، اهانتی است که در دنیا به او می نمودم و او را با لقب بدی صدا می کردم و او رنجیده خاطر می شد، اگر بتوانی او را از من راضی کنی امید بهبودی هست. صبح مطلب را به مادرم گفتم، در جواب گفت: بلی؛ پدر شما هر وقت مرا می خواند از روی تحقیر صدا می کرد و من سخت آزرده و رنجیده می شدم ولی اظهار نمی کردم و به احترام ایشان چیزی نمی گفتم و چون فعلا گرفتار و ناراحت است او را حلال نموده؛ از او راضی هستم و برایش دعا می کنم.

۲-۵ پرهیز از غیرت بی جا

علی علیه السلام، فرمودند: «ایاک و التغایر فی غیر موضع الغیره فانّ ذلک یدعو الصّحیه منهنّ الی السّقم: از غیرت بیجا پرهیز زیرا این کار، زن پاکدامن را به آلودگی گرایش می دهد.» (دیلمی ۱۴۱۲ ه. ق، ص ۲۹۱)

غیرت، اگر در جای خود باشد، نشانه‌ای از ایمان و عزت نفس است؛ اما غیرت بی جا می تواند به سوءظن، کنترل گری و اختلال در روابط خانوادگی منجر شود. افراط در غیرت، به جای حفظ کرامت، گاه موجب تحقیر و فشار روانی بر اعضای خانواده می شود. امام علی (ع) هشدار می دهد:

«غیرت بی جا، فساد به بار می آورد.» (نهج البلاغه، حکمت ۲۲۴)

۲-۶ کتک زدن

نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله وسلم، می فرماید: «من ضرب امراه بغیر حقّ فانا خصمه یوم القیامه. لا تضربوا نسایکم، فمن ضربها بغیر حقّ فقد عصی الله و رسوله: هر کس عیال خود را بدون هیچ حقی بزند من در روز قیامت دشمن اویم. نزنید زنهای خود را، که هر کس بی حق آنها را بزند از

فرمان خدا و رسول سرپیچی کرده است.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹، ص ۲۹۱)

کتک زدن در خانواده، به‌ویژه در تربیت فرزندان یا روابط زناشویی، نه‌تنها آسیب جسمی وارد می‌کند، بلکه بنیان روانی و عاطفی افراد را نیز متزلزل می‌سازد. در آموزه‌های اسلامی، این رفتار به‌شدت نکوهش شده و از نشانه‌های ظلم و جهل دانسته شده است.

پیامبر اسلام صل الله علیه و آله و سلم فرمودند: هر کس به صورت مؤمنی سیلی بزند، خداوند در روز قیامت استخوان‌هایش را خرد می‌کند و او را دست‌بسته محشور می‌سازد تا وارد جهنم شود، مگر آن که توبه کند» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹، ج ۶، ص ۲۶۹)

۷-۲ بی‌عفتی زن

بی‌عفتی زن در آموزه‌های اسلامی، نه‌تنها آسیب فردی دارد، بلکه بنیان خانواده و سلامت جامعه را نیز تهدید می‌کند. زن، ستون عاطفی خانواده است و بی‌توجهی به عفاف، موجب سلب اعتماد، تضعیف روابط زناشویی و گسترش فساد اخلاقی می‌شود. در احادیث، بی‌عفتی زن با خشم الهی و تباهی دین همراه دانسته شده است. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «هر زنی که زینت خود را برای غیر شوهرش آشکار کند، دینش را فاسد کرده و خداوند را نسبت به خود خشمگین ساخته است.» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۴، ص ۳۳)

رشد اخلاقی زوجین نه‌تنها بنیان روابط خانوادگی را تقویت می‌کند، بلکه بستری مناسب برای تربیت نسل آینده فراهم می‌آورد. فضایل اخلاقی مانند حسن خلق، احترام، سپاسگزاری و پاسخ به نیازهای عاطفی، ستون‌های اصلی یک خانواده پایدار هستند. در مقابل، رذایل اخلاقی موجب تزلزل در روابط، کاهش اعتماد و افزایش تنش‌های خانوادگی می‌شوند. بنابراین، اخلاق‌مداری زوجین نقش بی‌بدیلی در سلامت روانی، اجتماعی و معنوی خانواده دارد.

نتیجه گیری:

رشد اخلاقی زوجین، عاملی بنیادین در پایداری نهاد خانواده است. این رشد با تقویت فضایل اخلاقی و پرهیز از رذایل، زمینه‌ساز روابطی سالم، متعهدانه و آرام میان همسران می‌شود. خانواده‌ای که بر پایه اخلاق بنا شده باشد، نه تنها در برابر بحران‌ها مقاوم‌تر است، بلکه محیطی امن برای رشد فرزندان فراهم می‌آورد. در نهایت، اخلاق‌مداری زوجین می‌تواند ضامن سلامت روانی و اجتماعی خانواده و جامعه باشد. پیشنهاد می‌شود در ادامه ی کار محققین علاقه مند به نقش رشد اخلاقی والدین در تربیت اخلاقی فرزندان و انتقال ارزش های خانوادگی و بررسی تطبیقی نقش رشد اخلاقی زوجین در خانواده های سنتی و مدرن پرداخته شود.

فهرست منابع

- *قرآن کریم. مکارم شیرازی، ناصر. ترجمه قرآن کریم. قم: دارالقرآن، ۱۳۸۵.
- *نهج البلاغه. شریف رضی. نهج البلاغه. ترجمه: محمد دشتی. قم: مؤسسه امیرالمؤمنین، ۱۳۸۲.
- ۱- ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، مترجم: جعفری، یعقوب، قم: نسیم کوثر، ۱۳۸۲. ه. ش
- ۲- چراغی، مهدیه. «ثبات و پایداری صفات شخصیتی زوجین بر اساس تجارب زیسته‌ی آنان». تهران: دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۴۰۳.
- ۳- حر عاملی، محمد بن حسن. وسائل الشیعه. ج ۲۰؛ ج ۱۲؛ ج ۱۰۰، قم: مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۰۹ ق.
- ۴- دیلمی، حسن بن محمد، إرشاد القلوب، قم: الشریف الرضی، ۱۴۱۲ ه. ق
- ۵- زارعی، محمدمهدی و عبدالهیی، عبدالکریم. «جایگاه همسانی اخلاقی زوجین در تشکیل خانواده در فقه و حقوق موضوعه». مطالعات اسلامی. مشهد: دانشگاه فردوسی، شماره ۸۱، پاییز و زمستان ۱۳۸۷، صص ۹۷-۱۳۰.
- ۶- شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه قمی. من لا یحضره الفقیه. ج ۳، قم: انتشارات جامعه مدرسین، ۱۴۱۳ ق.
- ۷- طباطبایی، محمدحسین. المیزان فی تفسیر القرآن. ترجمه: سید محمدباقر موسوی همدانی. قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴.
- ۸- طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، الشرف ارضی: قم، ۱۳۷۰ ه. ش
- ۹- غضنفری، علی، ازدواج و آداب زناشویی در آیین‌ه حدیث، قم: لاهیجی، ۱۳۸۲،
- ۱۰- کلینی، محمد بن یعقوب. الکافی. ج ۵، تهران: دارالکتب الإسلامیه، ۱۳۶۵ ش.

- ۱۱- مجلسی، محمد باقر. بحار الأنوار. ج ۷۱، ج ۷۵؛ ج ۶۸. بیروت: دار
إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق
- ۱۲- مطهری، مرتضی. آزادی معنوی. تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۵.
- ۱۳- مصباح یزدی، محمدتقی. اخلاق در قرآن. قم: مؤسسه آموزشی و
پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۰.
- ۱۴- منتظری، رویا. «نقش خانواده‌های زوجین در سازگاری، ثبات و
رضایت زناشویی همسران». رویش روان‌شناسی. تهران: وزارت علوم،
شماره ۷۰، فروردین ۱۴۰۱، صص ۱۹۹-۲۱۰.
- ۱۵- محمدی ری‌شهری، محمد، میزان الحکمه. مترجم: شیخی،
حمیدرضا، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث، ۱۳۸۹